

ТОНАЛЬНЕ ВИРІШЕННЯ АКАДЕМІЧНОГО РИСУНКУ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

TONAL SOLUTION OF ACADEMIC PICTURE IN THE CONTEXT OF MODERN ART EDUCATION

Стаття присвячена одному з актуальних питань мистецької освіти – повноцінному використанню можливостей тону в академічному рисунку, який є основою образотворчих мистецтв, універсальною формою підготовки художників усіх мистецьких спрямувань. Рисунок є і має залишатися пріоритетним в освітньому процесі, тому усі його ланки мають бути відпрацьовані у повному обсязі. Саме тому у статті піднімаються питання стосовно збереження академічного характеру виконання рисунку, запобігання неналежного ставлення до методики навчання рисунку, порушення послідовності та цілісності його виконання. Також вказано можливі шляхи подолання означених проблем, призупинення процесів нівелювання основ академічного малювання і мистецької освіти загалом. Цей спектр питань розглядається у контексті розвитку мистецької освіти в Україні та з огляду на процеси її утвердження в сучасних культурно-мистецьких реаліях. У зв'язку з активним трансформуванням у простір болонської освітньої співдружності активізуються процеси оптимізації, відбувається пришвидшення освітнього процесу, що не завжди позитивно впливає на мистецьку освіту. Тому в статті подається короткий аналіз цього явища, згадується ряд науковців, котрі працюють над зазначеною проблематикою. Водночас особлива увага акцентується на основному – правильному розумінні та використанні тону, а також тональному вирішенню в академічному рисунку, адже тон є одним із найбільш важливих та ефективних засобів вияву пластичної форми або ж засобом активного перетворення художником звичайної натури в переконливий і виразний художній образ. Зазначається також, що означений спектр питань може бути вирішений лише комплексно, у поєднанні з вирішенням тих глобальних завдань, які стоять перед вищою освітою загалом. У висновках вказується на те, що перехід на рамки асоціативного вивчення, експериментального комунікативно-образного відтворення, інших сучасних методів навчання, які не вимагають серйозної академічної підготовки, може призвести до нівелювання або й цілковитої втрати ґрунтовних навчально-методичних основ художньої освіти. Сучасна мистецька освіта має не лише протидіяти нівеляції та запереченню національних традицій в угоду глобалізаційним процесам, а й на засадах історичного розвитку прагнути до активізації процесів мистецького виховання.

Ключові слова: академічний рисунок, об'ємне моделювання, тональне вирішення, мистецька освіта.

The article is devoted to one of the topical issues of art education - the full use of tone possibilities in the academic drawing, which is the basis of the fine arts, a universal form of training for artists of all artistic fields. Drawing has to be remain a priority in the educational process, so all of its links must be completed in full. That is why the article raises questions about maintaining the academic nature of drawing performance, preventing improper treatment of drawing teaching techniques, violating the sequence and integrity of its execution. Also, there are possible ways to overcome these problems, to stop the process of leveling the foundations of academic drawing and art education in general. This range of issues is considered in the context of the development of art education in Ukraine and in view of the processes of its approval in contemporary cultural and artistic realities. Due to the active transformation into the space of the Bologna educational community optimization processes are activated, the educational process is accelerated, which does not always have a positive impact on art education. Therefore, the article provides a brief analysis of this phenomenon and mentions a number of scientists working on this issue. At the same time, special attention is paid to the basic – the correct understanding and use of tone, as well as the tonal solution in the academic picture. After all, tone is one of the most important and effective means of expressing plastic form, or a means of actively transforming the artist of ordinary nature into a convincing and expressive artistic image. It is also noted that the identified range of issues can only be addressed comprehensively, combined with the solution to those global challenges facing higher education as a whole. The conclusions indicate that the transition to the framework of associative study, experimental communicative and figurative reproduction, other modern teaching methods that do not require serious academic preparation, can lead to the leveling or the complete loss of sound educational and methodological foundations of art education. Contemporary art education should not only counteract the leveling and denial of national traditions in order to please globalization processes, but also strive to intensify the processes of artistic education on the basis of historical development.

Key words: academic drawing, volumetric modeling, tonal resolution, art education.

УДК 741/743(07)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-16-1-28>

Сташук О.А.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри образотворчого
та декоративно-прикладного мистецтва
Рівненського державного
гуманітарного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Навчальний рисунок є основою образотворчих мистецтв, універсальною формою підготовки художників усіх мистецьких спрямувань [1, с. 172]. Вивчення рисунку є пріоритетним, будь-які порушення освітнього процесу чи недоопрацювання навчально-методичного характеру можуть призвести до непоправних негативних наслідків у мистецькій освіті загалом [3, с. 10].

На основі багатолітнього досвіду викладання рисунку в університеті, педагогічних спостережень та у контексті загального реформування в освіті можемо стверджувати про наявність певних проблем у практиці академічного рисунку. Серед них – неналежне ставлення до процесу академічного рисунку, порушення послідовності та методичної цілісності його виконання, нівелювання основ академічного малювання.

На важливе значення дотримання правил і закономірностей академічної мистецької освіти вказують чимало митців і дослідників. Так, наприклад, відомий вітчизняний скульптор, професор В.А. Чепелик вважає «академічну систему мистецького виховання фундаментом нашої мистецької педагогіки. Рисунок, композиція, колір, об'єм, перспектива тощо – це азбука виховання... Ігнорувати засади академічного мистецького виховання не можемо» [7, с. 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У публікаціях мистецтвознавців і митців-теоретиків останніх років означена проблема розглядалася неповно, без виявлення причин неналежної уваги до тону в навчальному рисунку. Здебільшого дослідники зупиняються на загальних питаннях сучасної мистецької освіти (Р. Шмагало, Є. Антонович, С. Коновець, П. Ляшкевич, І. Гнатишин, Г. Покотило, Р. Яців та ін.), або ж розглядають стратегію розвитку закладів мистецької освіти, визначають причини негативних явищ у їх діяльності (О. Федорук, В. Одрехівський, О. Ямборко, В. Чепелик, М. Шимчук та ін.). У працях митців-практиків питання тону розглядається у контексті вивчення теорії рисунку чи живопису. Так, наприклад, у розгорнутому навчально-методичному дослідженні «Рисунок. Основи навчального академічного рисунку» М. Лі розглядаються теоретичні та методичні питання образотворчої грамоти [2, с. 5-19], але питання тону в навчальному академічному рисунку не виділяються й окремо не розглядаються.

Серед зарубіжних науковців-практиків, які вказують на проблеми тонального вирішення академічного рисунку, варто відзначити праці В. Суворова (Санкт-Петербург), котрий розробив загальні питання тонального вирішення рисунку, запропонував теорію тону в академічному малюванні [6, с. 23] тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. З огляду на процеси утвердження вітчизняної мистецької освіти в сучасних культурно-мистецьких реаліях [9, с. 12-13], у зв'язку з відсутністю належної уваги до тону як одного із засобів вираження вважаємо за необхідне вказати на важливість використання усіх елементів навчального академічного рисунку, на недопустимість нехтування тоном як одним зі складників процесу відтворення графічного зображення.

Мета статті – вказати на наявність певних проблем у практиці академічного рисунку, на важливість дотримання усіх його складників, допомогти уникнути поверхового, непослідовного навчання та нівелювання основ академічної художньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Рисунок як вид образотворчої діяльності є першоосною образотворчих мистецтв, він розвиває професійну грамотність, навчальні та творчі здібності. На відміну від творчого рисунку, який виконується з метою створення художнього образу на основі набутих

раніше знань та умінь, академічний рисунок виконує насамперед навчальні функції, він спрямований на вивчення пластичних форм, розуміння закономірностей конструктивної побудови, пропорцій, на дотримання загальної методичної послідовності. Навчально-пізнавальний процес, який включає в себе вивчення правил графічного відтворення, є найбільш важливим у цьому [5, с. 22].

За допомогою навчального академічного рисунку відбувається вивчення навколишнього предметного середовища. Через ряд послідовних зорових оцінок, які полягають у поступовому переході на більш повне й узагальнене уявлення про навколишній матеріальний світ, відбувається пізнання його закономірностей. Але це означає також і те, що пізнання матеріального світу в процесі рисунку не повинне обмежуватися лише поверховим спостереженням, тут необхідний складний шлях від ознайомлення з зовнішніми особливостями предметного світу до глибокого аналізу законів його побудови [5, с. 124].

Такий підхід дозволяє успішно вирішувати не лише основні завдання навчального академічного рисунку, а й мистецтва загалом – проблеми відтворення форми. Точніше – навчитися бачити і розуміти особливості пластичної будови, уміти зображати її тривимірність (або об'єм) на двовимірній площині формату і, таким чином, дозволить відтворювати переконливий реалістичний образ як предметного середовища, так і людей, тваринного та рослинного світу.

Водночас такий шлях можливий лише за рахунок послідовного відпрацювання усіх його складників, у т.ч. і тону як ступеня освітленості кожної частини поверхні пластичної форми, або ж як її світлосили. Тон (із грецького «*tonos*») означає ступінь яскравості, насиченості кольору або сукупність відтінків на певній ділянці твору чи на поверхні будь-якої пластичної форми [1, с. 246]. Кожна форма зокрема сприймається поєднанням різних за тоном поверхонь, тому тон, який виявляє цю форму, визначає і її особливості. Отже, основою тону, в т.ч. і в академічному рисунку, є освітлення та його природній розподіл, завдяки якому сприймається пластична конструкція предметів, їх взаємне розташування у просторі, й усе це підкорене загальним повітряно-просторовим закономірностям графічного зображувального мистецтва [2, с. 63]. Світло, напівтони та тіні на пластичних формах (об'ємах) виявляються залежно від розташування, сили і характеру джерела, а також від місця розташування глядача [6, с. 18].

Окрім цього, у практичному застосуванні можливостей тону враховуються не лише сила та характер світла, а й повітряна перспектива, розподіл світла та тіней на площинах (у т.ч. й на циліндричних і кулеподібних), підкорення деталей загальному світло-тоновому вирішенню, взаємозв'язок тональних співвідношень тощо.

Правильно розуміти тон означає використовувати його закономірності для виявлення й організації пластичної форми у просторі, а також для конструктивної побудови. Таке розуміння тону робить його одним із найбільш важливих та ефективних засобів вияву пластичної форми або ж засобом активного перетворення художником звичайної натури в переконливий і виразний художній образ.

Проте у практиці сучасної мистецької освіти, конкретніше – в питаннях використання можливостей тону в академічному рисунку, на наш погляд, є ряд проблем. На художніх спеціальностях вищів спостерігаємо поверхове ставлення або й ігнорування тону як одного з важливих засобів художньо-графічного вираження. Можливості тону не використовуються належним чином, порушується важлива дидактична послідовність виконання академічного рисунку. Викладачі не завжди можуть вплинути на покращення викладання академічного рисунку і на вдосконалення процесу графічного реалістичного відтворення.

Як наслідок, відбувається поступове нівелювання основ академічного рисунку, зменшення його важливості та значення. Такий стан змушує загострювати увагу та виявляти причини, вказувати на правильне використання можливостей тону в навчальному академічному рисунку.

Вважаємо, найбільш загальною причиною цього, на що вказують і ряд науковців, є відсутність загальноприйнятної стратегії розвитку мистецької освіти. Стратегії, яка враховувала б як сучасні тенденції розвитку, так і традиції вітчизняного мистецтва в історичному контексті. Натомість «держава адекватно не ідентифікує її як сегмент у своїй соціально-культурній програмі; дезорієнтованість, невизначеність деструктивно впливають на діяльність закладів мистецької освіти» [9, с. 13]. Не враховується специфіка мистецьких спеціальностей, програми яких завантажені другорядними дисциплінами за рахунок фахових, порушуються принципи послідовності мистецького навчання та ін.

Процеси оптимізації, динамізму та пришвидшення освітнього процесу пов'язані з його активним трансформуванням у простір болонської освітньої співдружності. Як відомо, в Україні продовжуються суперечки про доцільність та ефективність болонського процесу, особливо в мистецькій освіті [8, с. 10]. Маємо небажані явища, які, безумовно, не сприяють вдосконаленню мистецької освіти. Чого варте лише скорочення та прискорення, але неефективне використання навчальних годин, об'єднання академічних груп, укрупнення дисциплін та ін.! Успішність студентів знижується, на виконання завдань (таких, наприклад, як рисунок людини з натури) відводиться обмаль навчальних годин, студенти змушені працювати, виходячи з «абсурдної практики скорочення навчальних годин, що мають своєю метою опану-

вання студентом класичного малюнка, скульптури, малярства, інших спеціальних дисциплін» [7, с. 3]. На завершення академічного рисунку, на об'ємне моделювання тоном банально бракує часу.

До того ж, сучасна мистецька освіта поставлена в «ринкові» умови та вимушена переформатовуватися відповідно до них. На перший план виступає те, що «відповідає» ринку – привабливість закладу, економічна доцільність спеціальності, переведення художніх відділень і кафедр на дизайнерський профіль та ін. Втрачаються специфіка та напрацьовані традиції, ряд кафедр декоративного мистецтва втратили свою ідентифікацію або ж взагалі закриті [9, с. 13].

Очевидними є і більш детальні причини означеної проблеми. За останні роки внаслідок ряду змін у навчальних програмах, скорочення академічних годин мистецьких дисциплін, а також поверхових творчих пошуків переважно формального характеру розуміння характеристик тону певною мірою втрачене. З перших навчальних завдань у студентів з'являється думка про необов'язковість вивчення тону та його графічних (власне, і живописних також) можливостей. Посилаючись на обмежену кількість навчальних годин, викладачі нерідко обмежуються лише вказівками на властивість будь-якого художнього матеріалу залишати певний тональний слід. Відповідно, займаючись побудовою пластичної форми, питання тону залишають поза належною увагою. Якщо й звертається увага на тональні характеристики в рисунку, то не завжди паралельно з конструктивною побудовою.

Поверхове використання або й ігнорування характеристик тону у навчальному академічному рисунку призводить до невміння користуватися тональним масштабом. Він дозволяє пов'язувати усі тони в одне нерозривне ціле, оскільки вони пов'язані у природі (тональний масштаб використовується у зв'язку з неможливістю відтворювати графічними засобами усе багатство природних тонів і їх градацій). У свою чергу, тональний масштаб забезпечує рівномірність та одночасність виконання рисунку, а також збереження цілісності тонального вирішення на будь-якій стадії виконання [6, с. 18].

Порушення правил тонального вирішення призводить до порушення загальних дидактичних закономірностей правильності та послідовності, без яких практика академічного рисунку виявляється незавершеною та спотвореною. Втрачається розуміння сутності рисунку, його функції та значення. А без тону та його широких можливостей неможливо виконати академічний рисунок, виразний і повністю завершений.

До того ж, майже повсюдно спостерігаємо захоплення різними видами сучасного мистецтва, що не завжди і на належному рівні передбачає ґрунтовне проходження усіх етапів академічного художнього навчання.

Висновки. Отже, поверхове, неналежне ставлення до характеристик тону в академічному рисунку призводить до інших, більш загальних проблем у системі академічного малювання. Найбільшим негативом у цьому може бути нівелювання або й цілковита втрата ґрунтовних навчально-методичних основ художньої освіти, перехід на рамки асоціативного вивчення, експериментального комунікативно-образного відтворення та інших сучасних методів навчання, які, як зазначалося вище, не вимагають серйозної академічної підготовки.

Для сучасної мистецької освіти в Україні важливо протидіяти нівеляції та запереченню національних традицій в угоду глобалізаційним процесам, навпаки, маємо на засадах історичного розвитку прагнути до активізації процесів мистецького виховання [3, с. 9]. Напевно, варто долучитися до розробки та прийняття загальнодержавної стратегії розвитку мистецької освіти, що враховувала б не лише новації та специфіку загальноєвропейського спрямування, а й місцеві національні традиції.

На кафедрах і художніх відділеннях вишів одним із пріоритетних завдань у практиці художньої підготовки залишається дотримання чіткої послідовності як однієї з найважливіших дидактичних закономірностей, запобігання будь-яких порушень і спотворень академічного навчання. Неналежне, поверхове ставлення до можливостей тону і є таким порушенням.

У питаннях стосовно «ринкових» умов діяльності важливо дотримуватися поміркованих і про-

думаних рішень, не гнатися лише за тим, що «диктує» ринок. Ми не в змозі повністю відмовитися від нього, як і від загальних постмодерністських характеристик сучасного мистецтва. У цій ситуації важливі поміркованість, толерантність і доцільність, що не виключає нашої активної позиції щодо питань розвитку національної освіти та мистецтва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Декоративно-ужиткове мистецтво. Словник. Т. 2 / Запаско Я.П. та ін.
2. Ли Н.Г. Рисунок. Основы ученого академического рисунка : учебник. Москва : Эксмо, 2007. 480 с.
3. Мистецька освіта й мистецтво в культурологічному процесі України ХХ-ХХІ століть : навчальний посібник / за заг. ред. Р. Шмагала. Львів : ЛНАМ; Тернопіль: Мандрівець, 2013. 292 с.
4. Одрехівський В. Актуальні питання розвитку мистецької освіти у Львівській національній академії мистецтв. *Образотворче мистецтво*. 2018. № 4. С. 9-10.
5. Ростовцев Н.Н. Академический рисунок. Москва, 2012. 242 с.
6. Суворов В.И. Рисунок – основа изобразительного искусства. Санкт-Петербург : «Издательство «Система», 2010. 64 с.
7. Федорук О. Яка модель мистецької освіти нам потрібна. *Образотворче мистецтво*. 2018. № 3. С. 3-5.
8. Шимчук М. Декілька думок щодо проблем мистецької освіти в Україні. *Образотворче мистецтво*. 2018. № 4. С. 22.
9. Ямборко О. Мистецька освіта в Україні: ремарки на полях сучасності. *Образотворче мистецтво*. 2018. № 4. С. 12-13.